

Узікова О. В.,
здобувач Київського національного університету культури і мистецтв

М.К. ЧЮРЛЬОНІС ЯК ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ

Статтю присвячено дослідженню головних і маловідомих подій біографії М.К. Чюрльоніса. У статті розкрито характеристику найважливіших сторінок творчої біографії та здійснено аналіз його синтетичної творчості. Також проаналізовано сучасні наукові дослідження щодо філософської концепції мистецтва М.К. Чюрльоніса та його як творчої особистості.

Ключові слова: творча особистість, синтез мистецтв, біографія.

Статья посвящена исследованию главных и малоизвестных событий биографии Н.К. Чюрлениса. В статье раскрыты характеристика важнейших страниц творческой биографии и осуществлен анализ его синтетического творчества. Также проанализированы современные научные исследования относительно философской концепции искусства Н.К. Чюрлениса и его как творческой личности.

Ключевые слова: творческая личность, синтез искусств, биография.

The article is devoted to the main and little-known events of the biography of N.K. Ciurlionis. The article reveals the characteristic of the most important page of the creative biography and the analysis of its synthetic creativity. Also analyzed the modern research on philosophical concept art of N.K. Ciurlionis and as a creative personality.

Key words: creative person, synthesis of arts, biography.

Микалоюс Константінас Чюрльоніс (1875–1911) – всесвітньовідомий литовський художник, композитор, поет, філософ, мистецтвознавець, культурний діяч. Він був видатною творчою особистістю, художня та музична творчість якої є прикладом неповторно оригінального відчуття звуку та кольору.

Багатогранна творчість М.К. Чюрльоніса відрізняється синтезом мистецтв, а саме поєднанням музики, живопису, слова й глибокої філософії. «У ньому, – зазначає дослідниця Л.В. Шапошникова, існували два світи – земний і той, інший, Краса якого звучала на його полотнах» [3; 184]. Синтетичне мислення М.К. Чюрльоніса – феномен, який сформувався вже на ранніх етапах його діяльності.

Метою статті є дослідження основних подій біографії М.К. Чюрльоніса та етапів його творчості.

Відтак завданням статті є охарактеризування сторінок творчої біографії М.К. Чюрльоніса.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що ретельно досліджується творча біографія видатного художника, композитора, поета, мистецтвознавця та філософа – М.К. Чюрльоніса в Україні як приклад синтезу звуку і кольору, слова й філософії. Також розглядається та аналізується філософська концепція мистецтва в художній і музичній творчості М.К. Чюрльоніса.

Його біографію та творчість досліджували такі відомі дослідники: В. Чудовський, В. Лансбергіс, В. Іванов, М. Еткінд, Р. Роллан, Г.І. Бальчюнене, Я.Чюрльоніте, С. Воложин, Е. Межелайтіс, Ф. Розінер, Л.В. Шапошникова, Д.Чередніченко та інші.

М.К. Чюрльоніс народився 22 вересня 1875 року в місті Варені на півдні Литви, в сім'ї сільського органіста. Нині місто Варена є адміністративним центром Варенського району. Батько М.К. Чюрльоніса – Константінас Чюрльоніс – народився у 1846 р. у селі Гоубіняй, у родині вільного селянина. Мати – Аделе Марія Магдалена Радманайте-Чюрльонене з родини, яка емігрувала до Литви з Регенсбургу (Баварії). Вона народилась у 1854 р. у дзукійському містечку Сейріяй. Мати вільно розмовляла литовською, німецькою, польською мовами та знала безліч народних пісень, казок тощо. Вона виростила дев'ять дітей, з яких Миколоюс Константінас був старшим.

З 1876 по 1877 роки родина Чюрльонісів жила у містечку Ратніче. У 1878 р. Чюрльоніси переселились у Друскінінкай, де знаходився курорт мінеральних вод.

У 1885 р. Миколоюс Константінас закінчив Друскінінкайську початкову школу. В цей час він вже вмів грати на фортепіано. Першим вчителем музики у М.К. Чюрльоніса був його батько. Вже у шість років хлопчик грав на органі в церкві. У маленького Кастукаса, як його називали в сім'ї, були виявлені неординарні музичні здібності: у хлопчика був абсолютний музичний слух та композиторське мислення. Відтак батько віддав сина навчатися в оркестрову школу до невеличкого містечка – Плуңги, яку тримав князь М. Огинський, а далі до Варшави, де він продовжив музичну освіту.

У 1889–1893 рр. Кастукас жив у плуңгеському маєтку князя М. Огинського, де він співав у хорі та почав малювати і вчитися створювати музику.

Щодо навчання композиції, слід відмітити, що перші кроки у створенні музики М.К. Чюрльоніс робить ще з тринадцяти років після закінчення початкової школи у Плуңзі. Там він вчився грати на флейті та створював перші музичні твори. З 1892 р. Миколоюс Константінас як флейтист оркестру отримував заробітну плату та виступав на концертах. Йому допомагав князь Огинський, який вважав себе меценатом і забезпечував М.К. Чюрльонісу подальше навчання.

У перші ж роки під керівництвом З. Носковського, М.К. Чюрльоніс створює невеликі п'єси для фортепіано у 1896 році. У Варшаві його часто запрошували у сім'ю доктора Марковича. На канікулах він повертався у Друскінінкай, де жила в приватному будинку його родина. У сім'ї М.К. Чюрльоніса було дев'ять дітей: п'ять синів і чотири доньки. Родина М.К. Чюрльонісів була творчою та інтелігентною. Всі діти грали на фортепіано і дуже любили слухати гру та імпровізації Кастукаса. Як композитор, М.К. Чюрльоніс почав свою діяльність з двадцяти років.

У 1894–1899 рр. вчився у варшавському музичному інституті. По класу фортепіано М.К. Чюрльоніс спочатку вчився у професора Т. Бжезицького (1895), а потім у професора А. Сигетинського.

Найкращим другом М.К. Чюрльоніса по інституту був композитор Е. Моравський, в домі якого митець часто перебував. Там М.К. Чюрльоніс познайомився з сестрою Еугеніуша Моравського – Марією, яку щиро покохав. Але їх весілля не судилося бути. Батько Марії, помітивши їх взаємні почуття, примусив доньку вийти заміж за іншого.

У Варшавському музичному інституті М.К. Чюрльоніс вивчає окрім історії та теорії музики гармонію і відвідує хоровий клас. Також у цей період він вивчає

природознавчі науки, астрономію, філософію, нумізматику, мінералогію тощо. У період навчання він захоплюється творами О. Міцкевича, Ю. Словацького, Б. Пруса, Ф. Ніцше, Л. Толстого та інших. Створює цикли канонів, фуг, прелюдій, варіацій для фортепіано, струнних квартетів. М.К. Чюрльоніс закінчив інститут з дипломом з фаху композиції. Випускна робота його – кантата для хору й оркестру «De Profundis».

У 1899 р., після закінчення інституту у Варшаві, Чюрльонісу запропонували посаду директора музичної школи у Любліні, але він відмовився, бо прагнув вільної, нічим не обмеженої творчості та душевного спокою, необхідного для внутрішнього зосередження. Для Чюрльоніса найважливішим був внутрішній світ і духовні творчі переживання.

З юності М.К. Чюрльоніс відкрив для себе твори І.С. Баха, Р. Вагнера, Л.В. Бетховена, П.І. Чайковського, якими захоплювався все життя. Окрім того, М.К. Чюрльоніс любив литовські народні пісні, обробки яких створював для сімейного домашнього хору. Його обробки співала вся родина.

Теорії композиції М.К. Чюрльоніс навчився у Варшавському музичному інституті в 1893–1899 рр. у З. Носковського.

У 1900 р. М.К. Чюрльоніс створив полонез для духового оркестру і присвятив його своєму меценату М. Огинському. У музичному альманасі «Меломан» з'явилася перша публікація твору М.К. Чюрльоніса – ноктюрну *fis-moll*.

У 1900–1901 рр. М.К. Чюрльоніс створив свою першу симфонічну поему «В лісі», яку присвятив другу Е. Моравському. Пейзажна картина, ліричною тематикою якої є життя литовської природи, назавжди стала великим досягненням литовської музики. Основу твору складали реальні враження. Коли М.К. Чюрльоніс на канікулах перебував у Друскінінкай, він один ходив у лісі, прислуховуючись до музики лісу, а згодом передав її в музиці та живописі. Шум литовських сосен запам'ятався Чюрльонісу ще з дитинства та втілювався у його творах.

На думку дослідника В. Ландсбергіса, цей перший великий музичний твір відрізняється романтичною емоційністю. В. Ландсбергіс у своєму авторефераті дисертації «Композиторська творчість М.К. Чюрльоніса» (1969) відмічає: «Форма «В лісі» (індивідуальне відбиття з трьохчастинним серединним епізодом і послідуною розробкою, що переходить у дзеркальну репризу) архітектонічно продумана, цілісна й логічна. Розмежовуючи квадратність головної партії (висхідні фрази символічного мотиву «лісу» перериваються тихими зовами – «відгуками»), Чюрльоніс досягав широти і монументальності побудови. У розвитку переважають варіантність, скромні переосмислення, імітації та інколи контрастне нашарування тем» [1; 13]. Поема «В лісі» відрізняється ліричністю та контрастами художніх образів.

Влітку 1901 року М.К. Чюрльоніс пише прелюди. Відвідує Плунгу, Палангу та зустрічається з М. Огинським, який пообіцяв допомогти вчитися митцю у Лейпцігській консерваторії.

У 1901 р. М.К. Чюрльоніс вступає до консерваторії у Лейпцігу, яку закінчив у 1902 році у професора К. Рейнеке, де змінює свій фах: він став навчатися композиції, відчуваючи внутрішню потребу стати композитором.

М.К. Чюрльоніс відвідує лекції з естетики, психології, історії. У Гевендхауз – оркестрі й Лейпцігській опері слухає улюблені твори Г.Ф. Генделя, П.І. Чайковського,

Р. Вагнера, Ф. Ліста. Також митець відвідує Лейпцігській музей, де споглядає картини символістів. Самостійно вивчає інструментовки Г. Берліоза, Р. Штрауса у бібліотеці видавництва Петерса. Під час навчання у консерваторії створює увертюру «Кястутіс», чотирьохчастинний «Струнний квартет», поліфонічні твори «Sanctus» и «Kirie». Під час канікул митець малює.

Восени 1902 року М.К. Чюрльоніс отримав диплом та повернувся до Варшави, де жив, заробляючи приватними уроками музики. Захоплюючись музикою І.С. Баха, М.К. Чюрльоніс створював фуги, фугети, канони.

Потрібно зазначити, що М.К. Чюрльоніс є автором перших у литовській музиці симфонічних і камерно-інструментальних творів, створених в епоху пізнього романтизму. Ще студентом, М.К. Чюрльоніс написав кілька творів. Це були сонати (чотирьохчастинні), прелюдії та фуги, симфонічні та камерні твори, увертюра «Кястутіс» (1902); камерно-інструментальні ансамблі, понад 200 творів для фортепіано, твори для органу, кантату, обробки литовських народних пісень тощо. Паралельно він працював як художник. Його живописній творчості належать цикли картин, які він створює протягом декількох років, а саме: сонати, прелюдії і фуги тощо, цикл «Створення світу» (1905–1906), цикл – пори року, а саме: «Весна», «Зима» тощо, цикл «Квіти» (1907–1908), музичні цикли: «Соната весни», «Соната сонця», «Соната зірок. Аллегро.», «Соната пірамід. Аллегро», «Соната пірамід. Скерцо», «Соната моря. Анданте», «Фуга з диптиху «Прелюдія і фуга», космічний цикл «Знаки зодіаку» та інші.

Ще на початку його художньої та музичної творчості, який припав на Варшавський період, М.К. Чюрльоніс віддає перевагу пейзажу. У Варшавській студії у 1903 р. він створив свою першу картину, яку назвав «Музика лісу». Назва цієї картини свідчила про музичне мислення автора. «Мистецтво Чюрльоніса, – писав послідовник його творчості, Марк Еткінд, – начебто романтичний політ у світ чистої і світлої казки. Політ фантазії у простори космосу, до сонця, до зірок... У всьому світовому живописі твори цього майстра займають особливе місце. Музикант і художник, Чюрльоніс спробував злити в одне ціле обидва мистецтва: кращі його твори хвилюють саме своїм «музичним живописом». І якщо охопити творчість художника цілком, єдиним поглядом, воно виявиться своєрідною живописною симфонією» [4; 185].

Різниця між першими творами Чюрльоніса-композитора та першою роботою Чюрльоніса-художника сім років. Проведемо паралель між картиною Чюрльоніса «Музика лісу», яка написана у 1903 р. та симфонічною поемою «В лісі», яка написана на кілька років раніше, у 1900–1901 рр. Спільна ідея відображена в живописі та в музиці, лише різними художніми засобами. У цих творах М.К. Чюрльоніс змалював картину литовської природи та виразив любов до краси.

М.К. Чюрльоніс створював крім картин вітражі на склі та офорти.

З 1903 р. митець пише цикл із семи картин «Симфонія похорон». Також М.К. Чюрльоніс починає писати симфонічну поему «Море».

З 1903 р. він писав невеликі фортепіанні п'єси, прелюдії і варіації, яких за три роки накопичилось більше півсотні.

У 1904 році, коли М.К. Чюрльоніс вступив до Варшавської Школи вишуканих мистецтв, він глибоко захоплюється астрономією, космогонією, індійською

філософією, і особливо творчістю видатного індійського поета і мудреця Рабіндраната Тагора. Як відмічає Л.В. Шапошникова: «Він розмірковував про єдність земного і небесного, про два світи, які існують в людині, про невидимі, приховані сили, які керують Всесвітом і душею людини» [3; 188]. Душа М.К. Чюрльоніса прагнула до незвичайної, Космічної і неповторної творчості, яка відрізняється від всього стандартного і буденного. М.К. Чюрльоніс намагався розкрити свою вищу творчу індивідуальність та творити завдяки своєму Вищому «Я». Він перебував все життя в пошуках єдиної і вічної істини Буття і знайшов її в глибині свого внутрішнього мікrokосму. М.К. Чюрльоніс прагнув кращого, більш досконалого світу і хотів, завдяки красі і творчості, зробити кращим світ Землі та відкрити людству нові шляхи пізнання в науці та мистецтві.

Ранні художні роботи Чюрльоніса – пастелі. Перші кроки у живописі, митець робить під впливом майстрів польського і німецького символізму, які нашаровуються на особливості самого Чюрльоніса, зробили його самобутнім та неповторним майстром. Його стиль базувався на основі мови художньо-музичних образів.

Перші картини митця – це сільські литовські пейзажі, зроблені по ескізам з натури. Пізніше уява Чюрльоніса проникає за межі буденності і змальовує інший, неземний світ художніх образів. Невидимий світ відображався у видимих формах у всій творчості М.К. Чюрльоніса.

Разом зі своїм найближчим другом Еугеніушем Моравським, який був професійним музикантом, вони в цей період відвідують малювальні класи.

Влітку 1905 р. Чюрльоніс здійснив мандрівку на Кавказ і в Крим. Ця поїздка стала можливою завдяки Броніславі Вольман, з родиною котрої Чюрльоніс підтримував дружні стосунки. Разом з її сином Броніславом, М.К. Чюрльоніс займався в художній академії, а молодшій доньці Галині давав уроки музики. Броніслава Вольман щиро вірила в незвичайний талант Чюрльоніса, який намагалася підтримувати. Вона купувала картини художника, які зберегла від загибелі.

У 1905–1906 рр. він написав свою видатну картину «Дружба», тематикою якої є нове, світле життя, сповнене любові, чистоти відчуттів, теплоти та сердечності в людських відносинах. Чюрльоніс мріяв про світ, який був би більш досконалий, ніж той світ, в якому він жив. Картину «Дружба» (1906) він подарував Броніславі Вольман. Так само Броніславі він присвятив цілий ряд музичних творів, симфонічну поему «Море» (1907), яку вважають найвидатнішим твором М.К. Чюрльоніса-композитора. Багато з його фортепіанних мініатюр пов'язані з дочкою Броніслави – з юною Галиною. Мандрівка у Крим принесла Чюрльонісу багато творчих вражень та нових художніх ідей, які часто приходили до нього, коли він сидів поблизу моря, особливо на заході сонця, розмірковуючи про свої майбутні художні й музичні твори.

Револьюційні події 1905 року змусили М.К. Чюрльоніса повернутися до Литви. Звідти він їде на Кавказ, до якого давно прагнув і линув душею, а пізніше повертається до Німеччини, незважаючи на революційні події.

1905–1906 роки були періодом литовського відродження.

1906-й рік був надзвичайно важливим у творчості М.К. Чюрльоніса. Цей період відзначається творчим зростанням митця, його значними здобутками і в живописі, і в

музиці. Так, навесні 1906 року, коли в Петербурзькій Академії мистецтв відбулась виставка Варшавської художньої школи, картини М.К. Чюрльоніса викликали значний інтерес у відвідувачів та у критиків. Останні розмістили в петербурзькій пресі позитивні відгуки, відмітивши неповторність та оригінальність творчості М.К. Чюрльоніса. М.К. Реріх, О. Бенуа та інші критики особливу увагу приділили його своєрідності, музикальності та містичності художніх образів.

У 1905–1906 рр. Чюрльоніс пише цикли картин «Створення світу» та «Знаки зодіаку». М. Еткінд вважає, що ці два цикли породжені мрією художника про світову гармонію і красу.

Як вважає дослідниця Л.В. Шапошникова, цикл «Створення світу» був «витвором істинного художника-теурга, що приніс на стражденню Землю дар Нової Краси Інобуття» [3; 197]. На думку Л.В. Шапошникової, у цьому циклі «Нова Краса звучала у всьому її багатстві й реальності» [3; 197]. Як відомо, цей останній цикл митець не закінчив. Він прагнув над ним працювати все життя. Сам М.К. Чюрльоніс у листі до брата у 1905 р. писав: «Останній цикл не закінчений; я думаю працювати над ним все життя... Це створення світу, але не нашого, біблійського, а якогось іншого – фантастичного. Я хочу створити цикл ну хоча б із ста картин...» [2; 427].

Цикл «Знаки зодіаку» складається з дванадцяти картин. Космічна тематика яскраво відображена у цьому циклі. На думку М. Еткінда, композиції цієї космічної фантазії побудовані на типовому для Чюрльоніса прийомі персоніфікації явищ природи. Він вважає, що для циклу «Знаки зодіаку» характерна гра масштабних співвідношень і ритміка, своєрідна побудова простору, в якому поєднуються відчуття неосяжної космічної широти і реальності, які створюють архітектонічність їх пластичної конструкції.

Влітку в 1906 р. М.К. Чюрльоніс відвідав Прагу, Дрезден, Нюрнберг, Мюнхен, Відень, де він познайомився з роботами європейських майстрів. Його вразили художні роботи Ван Дейка, Рембрандта, Тіціана, Рафаеля, Веласкеса.

Наприкінці того ж року він став організатором і учасником Першої литовської художньої виставки. Вона відкрилась у Вільнюсі 27 грудня 1906 року, що мало величезне значення для культурно-національного відродження Литви: молодь та вільнюська інтелігенція роботи Чюрльоніса сприйняла як значне явище у мистецтві Литви та у всьому світі.

Після заснування Литовського художнього товариства М.К. Чюрльонісу запропонували стати членом правління і працювати для культурного розвитку мистецтва Литви. Відтак митець вирішує переїхати із Варшави до Вільнюса. Розроблений ним устав Вільнюського художнього товариства вніс багато творчих пропозицій і нових ідей у його роботу.

У 1907 р. він створив другу, найбільш відому симфонічну поему «Море», яка «відрізняється глибиною ідейного замислу, багатством і яскравістю образів, майстерністю, що веде до високохудожньої простоти викладення» [1; 13]. У поемі гармонійно поєднуються чіткість і конкретність висловлення з узагальненням і багатоплановістю смислового змісту. Образ моря у М.К. Чюрльоніса є символом єдності всього сушого та філософського сприйняття світу. Як зазначає В. Лансдбергіс:

«Драматургія моря заснована на широких образних антитезах і тематичних переосмисленнях. Композитор прагнув до об'єднання конструктивності форми класичної сонати з вільною і романтично-індивідуальною її трактовкою» [1; 14].

Також у 1907 р. М.К. Чюрльоніс починає писати нову симфонічну поему – «Створення світу». З нового року до червня 1907 року він написав 50 картин, про що повідомлює у листі до брата Повіласа.

На першій Литовській художній виставці 1907 року у Вільнюсі М.К. Чюрльоніс показав свої нові роботи, їх незвичність. Виставка була багатьом глядачам не зрозумілою, хоча деякі глядачі та критики називали твори М.К. Чюрльоніса виключенням у світовому мистецтві.

На цей час припадає і діяльність Чюрльоніса як публіциста, котрий вмів ясно, глибоко і поетично говорити про проблеми культурного литовського відродження, культурно-просвітницького руху, завдяки якому були відкриті, дозволені урядом, литовські народні школи. Для них М.К. Чюрльоніс упорядкував збірник народних пісень, які застосував для співу в шкільному дитячому хорі. Також він підготував і опублікував умови конкурсу для підтримки молодих музикантів. Митець був там організатором і керівником литовського хору у Вільнюсі.

Друга литовська виставка, організована Вільнюським художнім товариством, відкрилась 28 лютого 1908 року. Порівняно з першою, число її учасників збільшилося, а експозиція розширилась. Чюрльоніс представив 59 робіт, в тому числі цикл "Знаки зодіаку", декілька циклів, присвячених порам року ("Весна", "Літо", "Зима"), свої перші живописні сонати. У каталозі значилося "Соната I" і "Соната II", відомі як "Соната Сонця" і "Соната Весни". Виставка була відкрита протягом місяця, а пізніше переїхала до Каунаса. Роботи М.К. Чюрльоніса одержали позитивні рецензії.

У 1908 р. митець живе у Вільнюсі та керує хором «Вільняус канклю». Він komponує спеціальні вправи для співу та вводить уроки сольфеджіо й теорії. М.К. Чюрльоніс гастролює з хором і як виконавець-піаніст.

30 травня 1908 року вперше виконується у Вільнюсі кантата М.К. Чюрльоніса «De Profundis».

У червні 1908 року митець пише сонати «Вужа» і «Літа» та диптих «Прелюд. Фуга».

У липні 1908 року пише у Паланзі, де відпочиває разом із Софією Кімантайте, п'яту сонату «Моря», триптих «Фантазія» тощо.

Восени 1908 року М.К. Чюрльоніс приступив до написання опери «Юрате – королева Балтики», яку задумав як національну, побудовану на фольклорних мотивах. Сценарій опери написала його близька знайома – Софія Кімантайте. Відтак М.К. Чюрльоніс працює над музикою, водночас, над ескізами декорацій, але, на жаль, робота не була доведена до повного закінчення. Окремі музичні фрагменти та ескізи декорацій потрапили до архіву.

Знайомство зі студенткою філологічного факультету Краківського університету Софією Кімантайте переростає у ніжну дружбу, пізніше – у взаємне кохання. Софія навчає Чюрльоніса литовській мові, адже він її майже не знав, відкриває йому світ литовської поезії і прози.

У 1909 р. Софія та Мікалоюс одружилися. Разом з коханою дружиною М.К. Чюрльоніс поїхав до Петербургу, де художник пише найкращі художні та музичні твори. Бідність існування змусила Софію їхати до рідної Литви, з якої вона зрідка навідувала Чюрльоніса у Петербурзі. Сам художник відчув значний інтерес до російської культури, що вплинуло на його рішення залишитися у Петербурзі. Як зазначає Л.В. Шапошникова, «знайомство з видатними російськими художниками такими як Добужинський, Бенуа, Бакст, Реріх, Лансере, Сомов, полекшило його існування у Петербурзі. Вони визнали в ньому унікального майстра і взяли його під своє покровительство, даючи йому можливість заробляти, брати участь у виставках. Добужинські надали у його розпорядження прекрасний рояль» [3; 190].

На початку 1909 р. Чюрльоніса запрошують на виставку "Союзу російських художників" – найбільшого творчого об'єднання митців Росії, у якій він взяв участь у салоні. На цю виставку, відкрити С. Маковським, були прийняті "Зоряна соната", "Прелюд" і "Фуга" Чюрльоніса, а також музичні твори, які виконувались поряд із творами Скрябіна і Метнера.

Завдяки петербуржцям Чюрльоніс долучився до театрального мистецтва, адже в цей час митці працювали в найбільших театрах Петербурга, Москви, паризькій антрепризі С. Дягілева тощо. Театр сприяв виробленню ідеї синтезу мистецтв, причіником якої став Чюрльоніс.

З величезним натхненням він працював для литовського театру у Вільнюсі, де створив завісу та у прагненні до великих за масштабом робіт, у стилізації кольорів йому допомагала його дружина – Софія Кімантайте.

Переживши творчий підйом влітку 1909 року у Плузні, він, повернувшись у вересні 1909 року до Петербургу, знову почав працювати по 24 години на добу. Організм М.К. Чюрльоніса не витримував такої напруги. Він був на межі психічного зриву. У цей період він пише картини «Цвинтар» та «Жематійський цвинтар», сповнені відчаю та суму.

Останньою картиною і творчою кульмінацією митця стала картина «Рех», яку він написав у 1909 р. Ця картина відрізнялася від двох попередніх з такою ж назвою. Маючи космічну тематику, вона відображала космічні закони Всесвіту, втілені у філософському змісті твору.

М.К. Чюрльоніс протягом життя відчував внутрішню потребу виразити себе не лише у живописі та в музиці, а й в слові. М.К. Чюрльоніс рано почав вивчати всесвітню літературу. У студентські роки він читав твори Достоевського, Гюго, Гофмана, По, Ібсена та інших. Філософський склад мислення М.К. Чюрльоніса виявлявся у його зацікавленості філософією, теософією та езотерикою. М.К. Чюрльоніс прагнув пізнати глибокі філософські істини Буття і шукав їх не лише в музиці, а й у духовній літературі.

М.К. Чюрльоніс був блискучим літератором і залишив записи у щоденнику, написані в «квазісонатній формі», віршовану поему «Осінь», поезії, декілька есе, і переписку з друзями. Листи М.К. Чюрльоніса нагадують поеми, в яких звучить світла «музика душі».

Літературні здібності М.К. Чюрльоніса виявилися і у його статтях з мистецтва, адже він був мистецтвознавцем-практиком, а не лише теоретиком. Мистецькі ідеї він блискуче втілював у життя. Його слово залишається і зараз актуальним і животворним.

У 1909 р. М.К. Чюрльоніс потрапив у лікарню, де провів більше року. Навесні 1910 р. на деякий час Чюрльонісу стало помітно краще. Йому дозволили небагато малювати.

30 травня 1910 народилась донька М.К. Чюрльоніса Дануте.

Пізньої осені йому повідомили про народження дочки. Його коротка записка з поздоровленнями Софії і маленькій Дануте була останнім листом митця.

У 1910 р., коли було відроджене товариство «Світ мистецтва», М.К. Чюрльоніса визнали її членом. Олександр Бенуа у своїх критичних статтях називає митця одним із найталановитіших майстрів епохи. Картини М.К. Чюрльоніса виставляли на виставках, які одна за одною відбулися у Варшаві, Москві, Петербурзі, у тому числі на виставці «Світу мистецтва», де була одна його робота. М.К. Чюрльоніс отримує запрошення на участь у виставці у Мюнхені.

На жаль, доля не дала йому довгого життя.

10 квітня 1911 року, у віці 35-ти років М.К. Чюрльоніс помирає.

Звістка про його смерть виявила, що його мистецтво торкнулося душ багатьох. Почуття тих, хто близько знав і оплакував його, виразив художник М. Добужинський у листі до керівника групи Олександра Бенуа.

Підсумовуючи виклад творчої біографії М.К. Чюрльоніса, зазначимо, що митець є унікальним явищем у світовому мистецтві. Його творчість донині викликає зацікавленість та захоплення у всьому мистецькому світі.

Протягом двох-трьох років, після його смерті проходять виставки його робіт у Петербурзі, Москві, Вільнюсі, виставляються на Другій міжнародній виставці постімпресіоністів у Лондоні, на концертах починають грати його музику, про нього пишуть статті, опубліковані у монографічних збірниках, що свідчили про усвідомлення сучасниками важливої діяльності М.К. Чюрльоніса.

У 1918 р. Радянський уряд Литви спеціальним декретом націоналізував картини Чюрльоніса, зарахувавши їх до геніальних витворів людської думки. Незабаром був заснований Державний художній музей М.К. Чюрльоніса у місті Каунасі.

На думку одного з найталановитіших письменників доби Ромена Роллана, мистецтво Чюрльоніса є магічним мистецтвом, яке не тільки збагатило живопис світу, але й розширило наш кругозір у сфері поліфонії і музичної ритміки. Ромен Роллан вважав, що розвиток цього відкриття у живописі міг би бути більш плідним у монументальній фресці та в більших форматах у живописі, якщо б Чюрльоніс більше прожив.

Образи Чюрльоніса були одним із джерел поеми Едуардаса Межелайтіса "Людина". Повертаючись до неї, Межелайтіс створив поетичний цикл "Світ Чюрльоніса", пронизаний бажанням зрозуміти художника. Віддаючи данину новаторові в мистецтві й пророкові космічного століття, Межелайтіс вважав, що завдяки палаючому гарячковому мозку геніїв народи й часи прозрівають своє майбутнє і тоді рвуться до нього. М.К. Чюрльоніс був для свого народу саме таким художником, був предтечею, ніби звісткою із прийдешньої космічної ери.

У сучасну епоху ХХІ ст. до творчості М.К. Чюрльоніса звертаються митці України. Відтак, послідовниками М.К. Чюрльоніса та продовжувачами його ідей в Україні є

Л. Блінова (у графіці), Ю. Михайлів (у живописі), Д. Чередніченко (у поезії), Г. Савчин та І. Подобас (у мистецтвознавстві) та інші. Також періодично у Києві та в інших містах України відбуваються виставки оригінальних картин М.К. Чюрльоніса та репродукцій його робіт.

Підсумовуючи все вищесказане, необхідно зробити висновки, що мистецтво М.К. Чюрльоніса актуальне у всьому світі. Його життя і творчість є прикладом самовідданої праці для світового мистецтва та для майбутніх поколінь. Не дивлячись на коротке життя, М.К. Чюрльоніс досягнув зрілої майстерності.

Як зазначає Е. Межелайтіс, «Осягнення Чюрльоніса продовжується. Напевно, Чюрльоніс – це все разом: і музика, і фарби, і поезія. Але головне у ньому – думка» [2; 442]. Е. Межелайтіс підкреслює щодо творчості Чюрльоніса: «Ми маємо справу з цілісною, надзвичайно оригінальною, своєрідною і складною художньо-філософською системою. Це роздуми над самою сутністю Буття. <...>. Геніальна думка цього художника летить зі швидкістю світла. І тому для нього самого не важливо, який предмет зображувати. Це може бути наша планета. А можуть бути й інші галактики» [2; 443].

Більшість дослідників творчості М.К. Чюрльоніса вважають митця не лише художником-символістом, а й художником-космістом.

Л. В. Шапошникова зауважує, що Чюрльонісу був властивий пророчий дар і називає його вісником. Вона пише: «Все нове до нас приходять через Вісників. Чюрльоніс був не лише Вісником, але й творцем. Звістка про Новий світ, про Нову Красу вміщувалась у його творчості. Для самого Чюрльоніса поняття вісника було глибоко філософським, що уявляє собою нескінченність Космічної еволюції людства, що несе через своїх Вісників людям звістку про інший, Новий світ» [3; 194].

Його мистецтво – вікно до Тонкого Світу – Інобуття, високодуховний доробок, який буде надихати ще багато віків митців України та світу.

Література:

1. Ландсбергис В. «Композиторское творчество М.К. Чюрлениса» / В. Ландсбергис. // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата искусствоведения – Вильнюс : Академия наук Литовской ССР. Институт истории. 1969. 17. 821. Музыкальное искусство – 24 с.
2. Межелайтис Э. Контрапункт. Лирическая проза. Мир Чюрлениса / Э. Межелайтис. // Известия, М.: – 1972. – 448 с.
3. Шапошникова Л.В. «Тернистый путь красоты». Часть II «На берегах иных миров» / Л.В. Шапошникова. – М. : МЦР, Мастербанк, 2001. – 335 с.
4. Эткин М. Мир как большая симфония / М. Эткин. – Л. : Искусство, 1970. – 160 с.